

ВЪЗГЛЕДИ НА ЙОАКИМ ГРУЕВ ЗА ОБУЧЕНИЕТО И УМСТВЕНОТО И ПРАВСТВЕНО ВЪЗПИТАНИЕ

Милена А. Георгиева

JOACHIM GRUEV'S VIEWS ON TRAINING AND MENTAL AND MORAL UPBRINGING

Milena A. Georgieva

ABSTRACT: The scientific article presents the pedagogical views of the Bulgarian teacher, author and translator of a scientific book from the 19th century Joachim Gruev. He considers his views on education and upbringing.

KEYWORDS: Joakhim Gruev, pedagogical views

Към историята на образованието и педагогическата мисъл в България значими заслуги има и копривщенецът Йоаким Груев.

Неговите приноси в учебното дело през Възраждането са малко познати и популярни днес. Името му се свързва най-вече с учебното дело, църковно-националните борби за независимост и утвърждаване на Българската екзархия, както и с процеса на уреждане на просветата и образованието след Освобождението. Той посвещава целия си живот и дейност на идеите за национално самоопределение, на патриотичните стремежи на българите. Уважаваният народен учител и книжовник определя и защитава българския език, училището и църквата като свещени компоненти на народността. Неговото педагогическо дело осмисля по оригинален начин и дидактическите парадигми на тогавашното време и общество.

В продължение на 20 години Й. Груев преподава в класното училище на родната Копривщица, а по-късно и в прочутото по своята уредба Пловдивско класно българско училище.

Според изследванията на Лука Доросиев в Копривщица Й. Груев преподава „сичките науки на първий чин и кратка Св. история, кратки катехизис, и на вторий чин и кратка св.история и предварителни познания по землеописание в третий чин. Предмети, преподавани на учениците за първий чин...тия знания обемали в учебника, съставен от Йоаким Груев: Бог, вяра, нравственост, за чувствата на телата, за света, за трите царства на естеството на човека, за петте части на земята, за небесните телеса, за звездите, планетите, и кометите, за времето и неговите части, за годишните времена, за въздушните явления” [27, 326, 368; 28, 40]. В спомените си Груев споделя и следното: ”по програмата на копривщеничкото училище децата най-напред учеха по взаимната метода и след една-две години като прекараха таблиците и се научиха да четат и пишат свободно минуваха в класове, които бяха всичко три и учеха друго: св.история, катехизис, българска граматика, аритметика, география, вс.история, начала от геометрия и от физика. Всичко това трябваше да преподавам и същевременно да наглеждам и взаимното училище, да съставям и чета проповеди в църква, в неделни дни да тълкувам на учениците евангелието и на панагон да служа като писар при местното управление” [28, 39].

Младият учител прави в Копривщица и първите си оригинални поетически творби, които публикува през 1857 г. в стихосбирката „Гуслица” като в нея намират място и съставените от него училищни песни. Той е най-продуктивният от учениците на Неофит Рилски в превода и съставителството на учебници. Йоаким Груев подготвя и издава десетки книги и учебници на новобългарски език [31, 129].

Настолни книги за нашите школа стават: „Първи знания за деца“ [4], „Основа за българска граматика“ [5] от 1858 и 1869 г., „Българска история“, 1869 [6] и др. Й. Груев е и сред първите съставители на учебници по аритметика в България. За разпространението на математическите знания по българските земи допринася и неговата „Малка аритметика“ [7], издадена през 1867 г., а много ученици учат по „нареден” от него „Малък православен катехизис” [8], издаден във Виена през 1864 г.

Груев е и сред най-ерудитаните български преводачи на своето време, отлично владеещ турски, гръцки, сръбски, руски, хърватски и полски език. Малко популярни, но съдържащи много нови знания и нравствени послания са преведените от него книги: „Учител Добре” [9], а след Освобождението – „Първи начала от нравоучение и от гражданствена наука” [10], „Въздушни явления...” [11] и др. Автор е на учебници и теоретични трудове, в които се представя като отличен познавач на западноевропейската педагогика (Й. Хербарт, Фр. Фрьобел). Според него знанията са основата на човешкото развитие, затова всеки живороден човек има право на образование и пълноценна житейска реализация: колкото достойнство и сила има у всеки гражданин поотделно, толкова е достойнството на народа като цяло [30, 288].

Много оригинални, но малко популярни са преводите му: „Храната споряд здравето и хубостта” [12], „Оръдия за дихание според здравето и хубостта” [13], както и „Млада майка” [14]. Относно третото заглавие, може да се отбележи, че от педагогическа гледна точка то е едно от произведенията в подкрепа на наложената тенденция в българското образование – за доброто възпитание на девойката и жената майка. Тя е прокарана за първи път в нашата педагогика и просветна книжнина от д-р Петър Берон, последван от П. Р. Славейков, Л. Каравелов и др. В книгата, най-вече жените читателки, могат да намерят нови и малко познати теми по онова време, засягащи тяхната „трудност” и „рожба”, да получат практически съвети – „Родилка в първите дни от рождбата”. Дават се наставления още за кърменето: „Майка доителка и дете бозайниче”, за грижите по детето – „Първи зъби на дете и отбив”, „Как да се настоява на дете да бъде здраво” и за „Първо душевно възпитание на детето”. Подобно четиво с практическа насоченост за първи път се въвежда от Груев, който обръща внимание и на този род необходима литература за българските майки.

Й. Груев е и първият преводач и биограф на А. С. Пушкин, като кратката биография на великия руски поет той публикува от през 1875 г. в годишното издание „Летоструй”. В тази връзка с името му се свързва и любопитният факт, че в дните на Априлското въстание той е арестуван и изпратен в малоазийските затвори и заради намерената в дома му, при обиска, книга на А. С. Пушкин. Според изследователя Н. Стойчев [33, 461–464], невежите турски заптиета изтълкували заглавието като книга по науката за въоръжението, за „оръжия и пушки”.

Изявява се и като талантлив мемоарист. Днес, както за обикновения читател, така и за специалиста, истинска ценност са публикуваните му мемоари – „Моите спомени”, отпечатани в 1906 г. [15].

Цялата книжнина от него и за него обрисова образа на бележития възрожденски учител, книжовник и общественик и транслира към поколенията прогресивни знания, идеи и послания. Те са и научната основа, която дава информация за неговите педагогически възгледи и дидактическо майсторство за постигане на умствено, което днес наричаме още интелектуално, нравствено и патриотично възпитание на неговите ученици и сънародници. Сред тях са и родните му братя Георги и Веселин. По-късно Веселин Груев израства като талантлив учител, работил в училищата в Клисурска, Копривщица и София [2, 46]. Други ученици на Груев от Копривщенското училище са изявените възрожденци Любен и Петко Каравелови, Христо Г. Данов, Найден Попстоянов, Нешо Попбрайков, Константин Геров, Гаврил Хлътев (Георги Бенковски) и др. [32,41].

С огромна гордост Й. Груев споделя и техните имена: „През 12-годишното ми учителстване при Епархийското в Пловдив училище аз бях честит да се радавам на стотици ученици из разни места на отечеството ни. Възпитани в среда като Пловдив, дете се водеше борба с чужд враждебен елемент и трескава дейност за народно свестяване, мнозина от тия възпитаници, драго ми е да го кажа, се отличиха изпосле като трудолюбиви учители будители, като родолюбиви граждани и като сърцати обществени дейци по народното ни възраждане, а не малцина и като държавни мъже и достойни чиновници в освободеното ни отечество. От тях помня да забележа следните ни учители и обществени дейци. Христо п. Марков, Веселин (Харитон) Груев, Найден п. Стоянов, Нешо п. Брайков, Александър Груев, Андон х. Джурков, Ив. Чорапчиев, Мальй Лулчов, Ив. Чунчов, Атанас Мишев, Атанас Бошков, Никола Ковачев, Христо Пасарев, Димитър Павлов, Нестор Марков, Т. Милков, Делко Ж. Милковски, Григор Караджов, Никола Ганчов, Яков Змиевич, Н. Джансъзов, Захарий Бояджиев, Янко Кочов, Стефан П. Петров, Сребро Стойновски и др.; като обществени дейци: Костад. Стоилов, И. Е. Гешев, Ив. Ст. Гешев, Ив. Хр. Гешев, Кост. Калчев, Кост. Поменов, Данаил Юруков, Вълко Нейчов, Д. Стамболов, Ив. Вазов, и няколко калугерчета, между които известния дякон Василий (Левски)” [15, 26].

С присъщата си висока ерудиция, педагогически такт и умения Й. Груев безспорно им повлиява, като направлява тяхното умствено, нравствено и патриотично възпитание и формиране. За Груев истинското преимущество на човека е неговата умствена и нравствена стойност. „Човек има

умствена стойност, когато умее да внимава трайно, да мисли здраво, когато има жилава и вярна памет, бърз и здрав разсъдък, ярък и просветен ум и въображение живо” – казва той [26, 91].

Хората са обръщали внимание на интелектуалното развитие и възпитание още в древни времена. Доказателство за това е богатството от народни мъдрости в различните култури по света, предавани от поколение на поколение, както и сентенциите, концепциите и теориите на древните философи, запазени в историческото наследство на обществото. Развитието на човечеството е огледало на развитието на неговите интелектуални заложи и способности. Така е било и през епохата на Българското възраждане. Завладени от идеите на „новото време”, нашите просвещенци са не само удивени, но и амбицирани да се борят за свободата и да бъдат в крак с „технологичния напредък” на европейските народи. Йоаким Груев показва отрано своята висока ерудиция и познаване на европейските просвещенски процеси, идеи и представители.

Епохата на Просвещението (края на XVII в. – началото на XIX в.) се характеризира с процъфтяване на науката и философията на емпиризма. Тя е позната почти на всички наши възрожденци, включително и на Й. Груев. В неговото творчество и във философско-естетическите му възгледи се долавя много добро познаване на прогресивните идеи на европейските мислители на „новото време”. Освен с възгледите на Фридрих Фрьобел (1782 – 1852)-за възпитанието [30, 127] и Йохан Хербарт (1776 – 1841)- за трите вида обучение –онагледяващо, синтетично [30, 124], Й. Груев е добре запознат и с възгледите на родоначалника на съвременната педагогика – чешкия мислител и общественик Ян Амос Коменски (1592–1670) [30, 81]. Педагогът оставя ярка следа в развитието на интелектуалното възпитание и намира много последователи в средата на българското учителско съсловие на възрожденската ни интелигенция. В своята „Велика дидактика“ той задава *основните дидактични принципи*, валидни и до днес за умственото възпитание: *нагледност, активност, последователност, трайно овладяване на знанията, индивидуален подход, природосъобразност*. Я. Коменски класифицира децата според тяхната любознателност, възприемчивост и интелигентност, разграничавайки шест типа; освен това обособява четири възрастови периода в детското развитие. Имануел Кант [30, 109], немски философ от XVIII в., представител на късното Просвещение, също повлиява на разбиранията на младия интелигент Й. Груев. Кант е привърженик на трансценденталния идеализъм, според който идеите са вродени (изначални), но постижими като познание от човека чрез компонентите на човешката разумност: сетивност, разсъдък и разум. Най-известните съчинения на Кант са „Критика на чистия разум“ и „Критика на способността за съждение“. В педагогическата си практика и книжовно наследство Груев демонстрира познаване и на идеите на Й. Х. Песталоци (1746–1827) [30, 114] – швейцарски хуманист и педагог, последовател на идеите на Русо, който определя три фундаментални сили в основата на умственото възпитание: силата за произнасяне на звуковете (дума, реч), сетивната сила на представите (образ, форма) и надсетивната сила на представите (единица, число). Както се е изразил философът математик Рене Декарт [30, 79], „не е достатъчно само да имаш здрав разум, трябва да умееш да го използваш добре. Най-умните хора са способни както на големи пороци, така и на най-големите добродетели”. Ето защо интелектуалното възпитание трябва да се осъществява при единство на интелект, чувства и воля, в съответствие с непреходните общочовешки нравствени ценности и добродетели и извечния стремеж на човека към красивото и възвишеното. Едва тогава възпитанието ще формира пълноценни личности, а не едностранчиво развити интелектуални гении със съмнителни морал и култура.

Например принципът за природосъобразност, развиван от Коменски, срещан у Русо, Песталоци и А. Ф. Дистервег [30, 131], е добре познат и застъпен и във възгледите на Груев [26, 100].

Според чешкия педагог Ян Амос Коменски главното средство за възпитание и обучение на човека е училището, което той нарича „работилница за човешина”, и в него детето трябва да получи образование. Теорията му се основава на идеята за хармония с природата и „принципът за природосъобразност се издига в методология”. Развита от френския мислител Жан Жак Русо, тя е възприета добре и от нашите просветители: „Преди да станат възрастни хора, природата иска децата да са деца” [30, 94]. Също силно влияние върху творчеството и педагогическата практика на Й. Груев оказват идеите на Жан Жак Русо, насочени към обучението и възпитанието на детето. Груев развива дидактическия принцип за нагледността, познат му от постановките на Йохан Песталоци, който е ярък просвещенски изразител на филантропичната мечта за народно възпитание. Убеден в съзидателните сили на науката и просветата, Песталоци създава „Азбука на нагледността или Нагледното учене на измеренията” и др. трудове, с които обогатява теорията на Русо за свободното и природосъобразно възпитание.

Й. Груев разработва в своите теоретико-методични постановки върху разбирането на активната роля на детето в процеса на образование. Затова в неговите схващания доминират две главни тези:

Първата – всяко възпитателно въздействие да е съобразено с възрастовите и индивидуални възможности на детето.

Втората – възпитанието и обучението от ранна възраст да развиват у детето онези оръдия и средства за действие, които са жизнено важни за самото него [30,288].

Копривщенецът правилно определя решаващата роля на училището и образованието за умственото възпитание на децата. Затова усилията му като учител са насочени към наблюдаване и развиване на познавателните им способности, поощряване на тяхната любознателност с нови знания, насочени към ползата и съчетани с приятни емоции в усвояването им. Груев следи, познава и направлява естественото развитие на детските сили и способности. Според него, най-важно място в умственото развитие заема мисленето, способността към разсъждаване, умозаклучения и приемане на самостоятелни решения в теоретическата и практическата дейност. Той е убеден, че умственото развитие на детето започва в най-ранна възраст и е свързано с различни дейности: игра, труд, разнообразни жизнени ситуации. В училището главни фактори за умственото възпитание са съдържанието на учебния материал и методите на обучение. Затова Груев се застъпва за такова умствено образование, което ще осигури широта на знанията, и затова е против училището да дава „ограничено число познания”. Същевременно той се обявява и за качествено усвояване на учебния материал, който детето „да научи добре”, и апелира към учителя да „задава работа на вниманието, на разсъдка и на умствената самостоятелност” на учениците [26, 99–100].

Като истински следовник на ерудицията си учител Найден Геров и Йоаким Груев се заема да разпространява модерните за времето физически знания, чрез които да осъществява не само обучението, но и умственото възпитание на своите ученици. „Физиката е висока и пространна наука”- са уводните думи в учебника на Найден Геров „Извод от физика”, по който започва да преподава и Груев. През 60-те години на XIX в. Груев вече води по учебници на европейски автори. След няколко години превежда и някои от тях- „Опитна физика” на френския физик Гано през 1869 г. С цел да усъвършенства преподаването си по този предмет през 1872 г. превежда от немски език и учебника на австрийския физик Д. Шуберт „Физика за главните народни училища”. Ето какво пише в предговора на този учебник самият Груев: „науката за Естеството е основа за народното благосъстояние; от нея има нужда и зимидалици, и ръководители, и михооаници и пр...всеки от тях, колкото по-добре проумява естеството, толкова по-вещ бива в работата си и повече облаги изкарва от нея. А освен веществена облага, която подава Естествознанието, то ячко тежи и възнравственото образование; колкото повече се разпространяват верни познания за естеството, толкова по-лесно се изкореняват и изтриват суеверията и предразсъдъците” [1, 82].

Й. Груев утвърждава като добродетел и развива у своите възпитаници стремежа към четене. Смятат той е възпитан така от своя баща, за което споделя: „Той беше книжовен човек, обичаше у дома да чете разни книги. Иде ми наум, че еднаж той беше донесъл от Карлово една ръкописна книга и от нея ни четеше и ни разказваше за български царе, тоя ръкопис ще да е бил по всяка вероятност Паисиевата история” и добавя: „... но баща ми настояваше да уча по български книги” [15, 1–2].

За да бъде в по-широка обществена полза не само на своите възпитаници в Пловдив, той се заема с издаването на авторска и преводна учебно-помощна литература и популярни брошури за просвета на населението. В спомените си „Книжовните ми занятия” споделя: „Г-н Хр. Г. Данов, който наскоро се установи в Пловдив с намерение да почне книжна търговия в 1858, ми предложи и направи с мене сговор да му предам за печатане някои учебници и книжки, съставени от мене“ [15, 90-91]. Така разгръща своята идея за умственото възпитание чрез широко достъпно знание. В преподавателската си практика и като учебникар Груев издига и принципа на нагледността. Това е видно от редица негови трудове като „Опитна физика” [16]. Тук е мястото да се подчертае и приносът му към историята на българската физика, а неговото име оставя светла диря и трайни традиции в науката и образованието в нашата страна. Първите опити да се включат физическите знания в системата на националните ценности прави през 1824 г. в своя „Рибен буквар” д-р Петър Берон. През 1846 г. Найден Геров съставя „Извод от физика, част първа” – първия оригинален български учебник по физика. В българските списания се появяват и първите статии из областта на физиката – те са наситени с информация и са част от връзката между българското общество и европейските физически знания.

За умственото и нравственото възпитание на подрастващите и на населението допринасят и други негови учебници, които завладяват с реалистичността на текстовете и с практическата насоченост за приложимост на знанията. Ето какво добавя в тази връзка още той: „У нас се мисли, че училището е само да се чете и да се пише или да му се натърче умът с много или малко познания. Но

умът на детето не е само един съд, който трябва да ся напълни, а е както е казал един от старите учени, огнище, което трябва да ся накладе, за да топли и да свети” [26, 92].

Интересни са и „Уроци от землеописание” [17] и особено изданието „Въздушни явления...“, в което Груев изказва вълнуващи думи за разума и силита на книгата, обръщайки се в предговора към всички свои читатели: „Мили Роде! Разумът е най-големият Божи дар, а човек бива толкоз по-разумен, колкото знае и умее. „Който знае, той има”, казва нашата пословица. А това ще рече: колкото повече знае и умее човек, толкоз по-добре, по-лесно и по-честито живее... Ала човек ся учи от други, като вземе книга да чете и промишлява. Ето защо ся пишат безброй книги и отварят ся всъду училища: та из книгите да ся научат хората един от друг на това, което не знаят” [18, 2] .

Също полезни и твърде актуални с най-новите съвременни научни открития и теории са и неговите авторски „Уроци по изчислително землеописание”. В част трета на книгата Груев дава първия урок „За света въобще”, като детерминира науката Космография: „Космография ще каже описание на света, нь под това имя разумеват от Астрономията само една част, която учи за отношеният, що има земята с останалото от света” [19, 13] .

Сред най-издържаните в научно отношение учебници на Й. Груев е „Първи познания за детца”, издаден през 1866 г. В четвъртото му издание например, авторът обогатява не само умствено своите ученици и читатели, но и залага на тяхното нравствено възпитание. Дава знания „За чувствата и за телата”, „За света, за Земята”, „За трите царства на естеството“, „За човека”, за годишните времена, небесните тела и въздушните явления. Тук е мястото да се спомене и още едно негово преводно, от сръбохърватски език, произведение – „Трудът е човеку длъжност...” [20, 92].

Във всички учебници на Груев ясно са заложени и развити идеите за необходимостта от науката за природата като необходима за прогреса на народите, като средство не само за умствено, но и нравствено и дори патриотично възпитание. Както казва още той „природата подканя човека на работа”, тя му дава също жижненост и оптимизъм. Груев отбелязва неведнъж, че в общуването си с природата човекът е „буден и весел”. Затова той апелира особено към училището и младите – „да залюбят драгата наука – природознание”. Според него още човек трябва да опознае природата „от край до край”. Тези негови послания за опознаването, опазването и изучаването на природата са заложени и в „Робинзон съкратена приказка за деца” [21, 7]. В нея Й. Груев, с оригинален похват, влага своето авторско отношение с нравствено-егични послания. „Бог заплатил Робинзону с благополучие за търпението му в бедите” завършва на 22-та си страничка книжката. В авторизирания си превод Йоаким Груев пренася своите читатели – деца и възрастни, в един далечен, екзотичен свят, пътувайки между континентите Африка и Америка, от град Хамбург, Германия до Лондон, Англия и оттам за Канарските острови и Бразилия, за да стигнат до непознат и незнаен остров, за да съпреживеят необикновената история на германския младеж. Заедно с него те се запознават с чудновати растения като „кокоси” и с лечебните свойства на „лимони-ти” и млякото на ламите – „животни диви в Америка като овце”. Там често читателят, когото преводачът топло нарича „приятелю”, размишлява често заедно с героя както „за ползата от умереността и трудолюбие”, така и за разкаянието, когато човек „не послуша родителите си”.

На стихииите и законите на природата Груев посвещава и други свои научни трудове: „Земя и небо или какво нещо е земята и що има в нея и на нея и какво нещо са слънцето, месецът и звездити и как ся движат тии. Книжярница на Хр. Г. Данов и с-ие в Пловдив, Русчюк, Битоля, 1872. Това издание е от поредицата „Книжница за народа”, под надслов „Роду на просвещение”. „Много пъти човеку дохажда на ум да поразмисли за Божий свет и той често ся пита: какво ли нещо е небето, какво ли нещо са звездите, що са лъцят по него?” Този свой труд той посвещава на „умните и пъргавите”, които „искат да знаят за всичко и що не знаят, питат та го учат и докле не разберат добре, не мирясват. Блазе си на тия умни хора!” [24, 4]. В този учебник са изразени богословските възгледи и ценностната система на учителя Груев. Чрез екзистенциалните въпроси и размисли, че „вековете са дълги, времето – безкрайно, а човешкият живот е кратък за огромното познание” авторът утвърждава най-важното философско прозрение – Човекът е най-важен на земята, защото е венецът на Божието творение и има разумна душа, с която може да разбира колко велик е Бог. В този текст Йоаким Груев открива и взаимовръзката между незнанието и неграмотността [35, 68–69]. Размислите на Груев впечатляват със своята дълбочина и вяра в човешкия ум и воля, щедро подкрепяни от Бога: „човек колкото повече знае и умее, толкова по-харно се поминува и става по-добър”, за да преживее „тежки неволи”, „и от памтивека еце умни хора не остаяли да зоят, а все мислили и мъдровали за Божий свет и Господ им помогнал” [24, 4]. Прекрасното издание с енциклопедично съдържание е успешно и търсено и носи на своя автор още по-голяма популярност.

Навсякъде в своята авторска и преводна книжнина именитият просветител подчертава и дава запомнящи се примери за това, че за цялостното развитие на човека е необходимо кооперирането на интелектуалното възпитание с трудовото и физическото и всяко познание се нуждае от изява и практическо приложение. Както казва още книжовникът философ, човекът трябва да познава природата на Божия свят, за получи своите „облаги“ за просперитет. Тук е мястото да се спомене и големият принос на Груев като просветител не само на подрастващите, а и на всички свои съотечественици, като се включва със своите авторски текстове или преводи в издаването на поредицата „Книжница за народа“. Малко познато, например, е едно от изданията му: „Хранение свилены буби“, което може да се разбира като (Отглеждане на свилените буби). То излиза в шестата книжка от поредицата под надслов „Роду на просвещение“ през 1873 г. Издател е „Книжарница Хр. Г. Данов и Сие“, в което съдружие, както знаем, участва и самият Груев. Книжката дава ценни съвети на своите читатели – хиляди български производители на коприна „как се пазят бубите от болести, как се хранят и как ся вади харно и здраво семя“. Ценните практически съвети, поднесени със съвременните за тогава научни факти и тенденции, отварят у производителите нови хоризонти за ума и ново отношение към практикувания занаят. Дори да се отнесат към „към *некое заведение, гдето умеят да го изпытват с микроскоп*“ [22, 23].

Нравственото възпитание той разбира като физическо отражение на духовността на човека. Пряко и взаимоотношени, според него, са трите компонента – „*нравственост, здраве, хубост*“. „*И доброто нравствено поведение помага не по-малко на хубостта*“, споделя авторът. А моралният облик на човека, според Груев, е винаги определян и от неговата „ученост“. Тя от своя страна пък е пряко свързана с родолюбието.

Важни фактори за нравственото и патриотичното възпитание, според него, винаги са били и ще бъдат семейството и училището. Особен фактор за него е книжнината. Още в 1855 г., като млад учител, Й. Груев изпраща от Копривщица една своя дописка до „Цариградски вестник“, която е озаглавена „Как сме с нашата книжнина и ученост“ и е поместена в рубриката „Български вести“. Ето част от споделеното от младия педагог: „*В пълна увереност, зашто всякой родолюбец е длъжен спротив силите си да ся труди да бъде сполезен на своите си отечественици, да направи добро, да ги поощрява в пътя на образованието им, наумих да проговоря негчо и върху това: как сме с нашата книжнина и ученост. И в това намерението ми не е друго освен само да подканя и помоля нашите родолюбци и учени, които желаят да поспешестват просвещението у своя род и да покажат прилична ревност и усердие върху развитието на нашата сиромашка книжнина*“ [23, 169–170].

Й. Груев неведнъж призовава своите ученици и съотечественици към патриотизъм. Както е известно, думата „патриотизъм“, произлиза от гръцки език като „*πατριώτης*“ означава „съотечественик“ [3, 99].

Патриотичното възпитание е категория, пряко свързана още и с интелектуалното възпитание и е предпоставка и за формирането на емоционалната интелигентност на личността. Най-популярното разбиране за патриотизъм е обич към родината и желанието за опазването ѝ. То включва неотменно възхищение от националните постижения, привързаност към родната земя, език и традиции и надграждане знанията за живота на предците. Винаги патриотичното възпитание е част от възпитателния процес на българското училище. То има за цел формирането на личността, като способства за изграждане на ценностната система на човека.

Творчеството и педагогическата практика, учебническата и разностранната просветителска дейност на Й. Груев също са подчинени на идеите на националната доктрина. Патриотичните внушения, които прави Груев са подчинени и както на умственото развитие на своите сънародници и най-вече на тяхното нравствено израстване. Цялото си учителство, просветителство и интереси той посвещава в полза на своя народ.

Груев се занимава и с проблемите на изкуствознанието и археологията. Открити и вече публикувани са неговите записки, озаглавени „Познание от археология“. В тях авторът предава много живо своето чувство на любов към природата, историята и творческия размах на човека през различните епохи. Същевременно, чрез този учебник, Груев дава знания по палеография, нумизматика, архитектура, скулптура, т.е. ваятелство, живопис. Така възпитава у своите ученици афинитет към старината, към паметниците и културноисторическото наследство на предците. В измеренията на своята нравственост Груев дидактично формира у аудиторията си стремеж към добрия вкус, търсене на разнообразието и колорита в живота и изкуството [34; 36, 84].

С патриотичен заряд и особен акцент в Груевото творчество е стремежът към възпитаване на подрастващите към родното и българското. Това е ръководното му начало, когато съставя и издава учебници по граматика, история, география, логика, и особено в преподаването и в изучаването на

родния език. Примери за това са неговите учебници „Начяла от българска граматика” и особено „Основа за Българска граматика” [29, 118–119]. Постиженията на Груев в преподаването на българския език са безспорни. А езикът за българите е национална и патриотична ценност. Неведнъж това е подчертавано, особено във възрожденския български печат. А на страниците на вестник „Македония” – вестник за народа, от 4. ноември 1868 г. дори намираме дефиниция на това, що е патриотизъм: *„Человек, това високо проявление на естеството, придобива политическия идеал, само когато патриотизмът съ въплоти в него. Последователните преобразования на общите мисли на гражданските общества са били определителните причини за чувството за отечество”*.

С патриотични чувства са пропити и някои стихове на Груев, но най-вече неговите изяви като публицист му носят голямо народно уважение и популярност. Той сътрудничи на периодичния печат по въпроси на просветата, литературата, естествените науки, етнографията.

„Всекой българин трябва да си знае историята и географията на земята си, да и знае законите и уредбите, инак той не ще умее да я обича и да ѝ служи добре” – казва Й. Груев в книгата си „Първи начала от нравоучение и гражданска наука”, излязла от печат в 1833 г. През 1857 г. той съставя учебника си по „Всеобща история”, където прилага сведения и от българската история. В своята учителска практика той въвежда едно патриотично нововъведение – уроците му по българска история завършват с песни на тематика от българската история, напр. „с изпяване на популярната по онова време песен: „Поискал гордий Никифор в света да се представи...” [28, 47].

Като продължител на Паисиевата идея Груев се стреми чрез своята историческа книжнина да запали самочувствието у народа си и най-вече пламъка на родолюбието сред младите хора: *„Трябва да се разлее и разпростре колко се може обилно народно образование, което само може да даде патриотизъм”*, а също така загатва, че една от задачите на просветителите, и особено на учителя, е на децата да им се приказва *„за най-личните граждански длъжности”* – научаваме от неговия „Училищен дневник” [25, 138] , от 1883 г. Но най-емблематичната изява на учителя е примерът. Той го проявява и в инициативата за честването на празника на светите братя Кирил и Методий в Пловдивското епархиално училище. Патриотичното събитие е отразено във възрожденската преса, а в „Моите спомени“ Груев обрисова подробно картината на празника, който става общобългарска традиция. Ето какво пише с възлнение той: *„...бляскаво празнуването на паметта на Св. св. Кирила и Методия се начена в Пловдив на 1860 г., когато градът се сдобил с българска църква. На 11 май, след тържественото богослужение в храма „Света Богородица“, духовенството, придружено от народ и ученици, с литии отиде в училището, дето след водосвет аз (Йоаким Груев - б. а.) изрекох поучителна реч с обяснение за значението на празника. По обед изявени българи, заедно с челядта си и учениците, прекараха деня с песни и веселби на едно избрано извън града място. Така се положи началото на тържественото празнуване на празника 11 май, който от година на година се обобщил не само по цялата Пловдивска епархия, но и по цяла България и от училищен празник, какъвто беше изпърво, достигна да стане всеобщ народен Великден...” [15, 19].* Още от 1856 г. до този паметен момент Йоаким Груев непрекъснато апелира към своите сънародници да отбелязват тоя забравен народен празник: *“народен дълг ни е да почитаме и славим паметта на нашите първоучители“ [15, 19].*

След Освобождението учебното дело в България се реформира в духа на демократичните възрожденски традиции и на постиженията на европейската педагогика. Още в „Привременний устав за народните училища” от 1878 г. се определя структурата на българските училища и на техните програми.

В първото Източнорумелийско правителство директор на народното просвещение е Йоаким Груев. До Съединението той продължава да бъде изключително полезен за българското образование и просвета. Всепризнато е неговото отлично ръководство на училищата в Източна Румелия и продължава да обогатява българската педагогика с идеи относно физическото, умственото, нравственото възпитание. Неговите схващания са намерили израз и в първото държавно постановление – Временни правила (1879), които са основата при съставянето на Закон за началното учение в Източна Румелия (1880) [30, 288].

В заключение може да се обобщи, че проявите на идеите и личният пример на педагога, книжовника и общественика Йоаким Груев са толкова разностранни и богати на послания, че те винаги ще бъдат актуални като примери в историята на педагогиката и на българското образование и просвета.

Литература:

1. Балабанов, Н. Приносът на Найдено Геров и Йоаким Груев за разпространението на физически знания в нашата страна. – В: Йоаким Груев – Просветителят и общественикът. Сборник с доклади от научната конференция „Копривщица и копривщенци в новобългарското просветно движение”, посветена на 190 години от рождението на Йоаким Груев, Копривщица, 12-13 септември 2018 г. Издание на Дирекция на музеите-Копривщица, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, Институт за Български език „Л. Андрейчин”- София и УниБИТ-София, Копривщица, 2018, с.77–83.
2. Бонева, В. Възрожденският учител Веселин Груев. – В: Йоаким Груев – Просветителят и общественикът. Сборник с доклади от научната конференция „Копривщица и копривщенци в новобългарското просветно движение”, посветена на 190 години от рождението на Йоаким Груев, Копривщица, 12-13 септември 2018 г. Издание на Дирекция на музеите-Копривщица, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, Институт за Български език „Л. Андрейчин”- София и УниБИТ-София, Копривщица, 2018, с. 44–53.
3. Български етимологичен речник. БАН. Т. V. София, 1999.
4. Груев, Й. Пръвни знания за детца/ нарядил Иаким Груев. Белград: Княжеско-сръбска книгопечатня, 1857.
5. Груев, Й. Основа за българска граматика. 1858; четвърто издание 1869. Книжарница Хр. Г. Данов и сие в Пловдив, Русчук, Велес. (Във Виена, у книгопечатн. Л. Сомеров и сие).
6. Груев, Й. Българска история. Виена, 1869.
7. Груев, Й. Малка аритметика или Четиритях аритметически действия с прости, смесени и десятични числа за първоначални ученици. 1867 г.
8. Груев, Й. Малък православен катехизис, 1880.
9. Груев, Й. Учител Добре / Прев. от хърв. и прераб. Й. Груев. Книжарница на Хр. Г. Данов и сие в Пловдив, Русчук, Велес, 1873.
10. Груев, Й. Пръвни начала от нъравоучение и от гражданствена наука: [По П. Лалоа]. Пловдив, 1881.
11. Груев, Й. Въздушни явления или Що е въздух, вятър, роса, слана, мъгла, облаци, дъжд, сняг, град, гръмотевица и светкавица, небесна дъга и как може да ся прокобява за времето кога ще ся развали. Превод от полский от Й. Груев. Книжарница на Хр. Г. Данов и с-ие в Пловдив, Русчук, Велес, 1870.
12. Груев, Й. Храната споряд здравиеото и хубостта/[Преработка] по д-р Р. Дежман от [Й. Груев]. Книжарницата на Хр. Г. Данов и сие в Пловдив, Русчук, Велес, 1873.
13. Груев, Й. Орѣдия за дъхание според здравеото и хубостта по д-р Дежман, Виена, 1874 г.
14. Груев, Й. Млада майка/седма книжка от Ф. Кодима. Превел Й. Груев. Книжарницата на Хр. Г. Данов и сие в Пловдив, Русчук, Велес, 1874.
15. Груев, Й. Моите спомени. Притурка на сп. Училищен преглед. Пловдив, 1906, с. 26.
16. Груев, Й. Опитна физика с 368 хубави чрътежи, съставена на французкий язык от А. Гано. Преведена от Й. Груев. Книжарница на Хр. Г. Данов и с-ие в Пловдив, Русчук, Велес, 1869.(Във Виена, у книгопечатн. Л. Сомерова. Фигурите гравирал Л. Хаан).
17. Груев, Й. Уроци от землеописание. Второ издание. Виена, 1865.
18. Груев, Й. Въздушни явления или Що е въздух, вятър, роса, слана, мъгла, облаци, дъжд, сняг, град, гръмотевица и светкавица, небесна дъга и как може да ся прокобява за времето кога ще ся развали. Превод от полский от Й. Груев, Книжарница на Хр. Г. Данов и с-ие в Пловдив, Русчук, Велес, 1870.
19. Груев, Й. Уроци по изчислително землеописание. Пловдив, 1862.
20. Груев, Й. Трудът е човеку длъжност и благодат или Човек испърво бил неук и празднорък, човеку е писано да ся труди. Пловдив. Книжарница Хр. Г. Данов и сие в Пловдив, Русчук, Велес. Пловдив, 1873 г., кн. 3.
21. Груев, Й. Робинзон съкратена приказка за деца. Белград, 1858.
22. Груев, Й. Хранение свилени бубы. Книжици за народа, книжка 6. Книжарница на Хр. Г. Данов и сие в Пловдив, Русчук, Велес. 1873.
23. Груев, Й. Как сме с нашата книжнина и ученост. – Цариградски вестник, год.5, 10. декември 1955, № 254.
24. Груев Й. Земя и небо или какво нещо е земята и що има въ нея и на нея и какво нещо са слънцеото, месецът и звездите и как са движат тии.Книжка втора. Книжница за народа . Книжарница на Хр. Г. Данов и Сие, Пловдив, Русчук, Битоля, 1872.
25. Груев, Й. Училищен дневник, 1883.

26. Димова, Я. Йоаким Груев. Жизнен път и педагогическа дейност. Пловдив, 1985.
27. Доросиев, Л. Учебното дело в Копривщица преди Освобождението, Юбилеен сборник „По миналото на Копривщица”, т. I, 1926.
28. Каблешкова, Р. Йоаким Груев, Библиотека „Будилник”, Изд-во „СИМЕЛПРЕС”, С., 2012.
29. Кацарска, К. Системата за изучаване на роден език в „Основа за Българска граматика” на Йоаким Груев. – В: Йоаким Груев – Просветителят и общественикът. Сборник с доклади от научната конференция „Копривщица и копривщенци в новобългарското просветно движение”, посветена на 190 години от рождението на Йоаким Груев, Копривщица, 12–13 септември 2018 г. Издание на Дирекция на музеите-Копривщица, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, Институт за Български език „Л. Андрейчин”- София и УниБИТ-София, Копривщица, 2018.
30. Колев, Й., Атанасова, В., Витанова, Н. История на педагогиката и българското образование. УИ „Епископ Константин Преславски”, Шумен, 2005.
31. Мухова, С. Бел-Ланкастърската система от Мадрас до Копривщица и ролята ѝ за изграждането на новобългарското училище. София, 2017.
32. Мухова, С. Йоаким Груев – новооткрити документи за рода му, ранни години, педагогическа и книжовна дейност в Копривщица.– В: Йоаким Груев – Просветителят и общественикът. Сборник с доклади от научната конференция „Копривщица и копривщенци в новобългарското просветно движение”, посветена на 190 години от рождението на Йоаким Груев, Копривщица, 12-13 септември 2018 г. Издание на Дирекция на музеите-Копривщица, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, Институт за Български език „Л. Андрейчин”- София и УниБИТ-София, Копривщица, 2018.
33. Стойчев, И. К. Йоаким Груев – первый болгарский переводчик и биограф Пушкина. – В: Пушкин: Исследования и материалы. АН СССР. Ин-т рус. Лит. (Пушкин Дом). Москва. Т. 3.
34. Странджева, А. Историята на изкуството като археология. Един учебник на Йоаким Груев и неговите културно-исторически импликации. Пловдив, 2017.
35. Шапкалова, С. Богословските възгледи и ценностната система на Йоаким Груев във възрожденския му учебник „Земя и небо”– В: Йоаким Груев – Просветителят и общественикът. Сборник с доклади от научната конференция „Копривщица и копривщенци в новобългарското просветно движение”, посветена на 190 години от рождението на Йоаким Груев, Копривщица, 12-13 септември 2018 г. Издание на Дирекция на музеите-Копривщица, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, Институт за Български език „Л. Андрейчин”- София и УниБИТ-София, Копривщица, 2018, с. 66–76.
36. Stoyanov, S. Overview of the classic methods of archaeology. – International scientific refereed indexed online journal with impact factor “SocioBrains”, 2020, Issue 65, <<http://sociobrains.com/bg/top/issues/Issue+65%2C+January+2020-1/>>, Smart Ideas – Wise Decisions Ltd., Bulgaria, Sofia, 84 – 90.

Милена А. Георгиева
 доктор, хоноруван асистент
 Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”
 Педагогически факултет
 катедра „Педагогика и управление на образованието”
milenska4@abv.bg